

*Статтю рекомендовано до друку
кандидатом педагогічних наук, доцентом кафедри
іноземної філології і методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»
Шабінським М.Є.*

Стаття надійшла до редакції 7 лютого 2015 року

УДК 811.133.1(44)

Микола Шабінський
(м. Переяслав-Хмельницький, Україна)

LES PROVERBES LATINS COMME UN MOYEN EFFICACE D'ÉTUDE DE LA LANGUE FRANÇAISE

У статті розглянуто перспективи використання латинських крилатих виразів, прислів'їв, приказок та цитат у процесі вивчення іноземних мов, зокрема французької. Латинські афоризми, прислів'я, приказки широко використовуються у французькій школі як дієвий засіб інтенсифікації вивчення рідної мови, літератури, історії і мають значне виховне навантаження. Цей досвід вартий пильного аналізу з подальшим вибіркоким використанням у процесі вивчення французької мови як у середній школі, так і вищих навчальних закладах.

Ключові слова: інтенсифікація, процес вивчення, латинська мова, прислів'я, приказки, афоризми, переклад.

В статье рассматриваются перспективы использования латинских крылатых выражений, пословиц, поговорок и цитат применительно к процессу изучения иностранных языков вообще и французского языка в частности. Латинские афоризмы, пословицы и поговорки широко используются во французской школе как действенный прием интенсификации изучения родного языка, литературы, истории, несут на себе значительную воспитательную нагрузку. Этот опыт заслуживает на тщательное изучение с дальнейшим избирательным использованием в процессе изучения

французского языка, как в средней школе, так и в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: интенсификация, процесс изучения, латинский язык, пословицы, поговорки, афоризмы, перевод.

The article deals with perspectives of the usage of Latin aphorisms, proverbs and quotations in the context of learning foreign languages in general and French in particular. Latin aphorisms, proverbs and quotations are widely used in French schools as effective methods for intensifying study of the native language, literature, history, have a significant educational load. This experience is worth to the study with further selective use in the process of French learning in secondary school and higher education institutions.

Key words: intensification, process of learning, Latin language, proverbs, aphorisms, translation.

Мова великих гуманістів епохи Відродження, філософів-просвітників XVII-XVIII століть, мова науки, пошти і дипломатії, одна із найпоширеніших мов на планеті Земля, офіційна мова ООН та інших Міжнародних організацій – французька мова, поступово оговтується від незаслуженого забуття часів тотальної германізації та повертається до школи. Цей непростий процес ускладнюється як чинниками суб'єктивного характеру, пов'язаних із намаганнями батьків віддавати своїх дітей виключно до груп вивчення англійської мови, так і чинниками об'єктивними – нестачею матеріально-технічної бази, навчально-методичних комплексів, досвідчених викладацьких кадрів.

Серед позитивних, для оптимізації лінгвістичного розмаїття факторів, нами можуть бути наведені такі: політика держави, спрямована на впровадження в середній школі, як мінімум, двох іноземних мов, євроінтеграційні прагнення нашого суспільства, які активно підтримуються західними країнами взагалі та Французькою республікою зокрема. Разом із ступенем відкритості України до світу зростають можливості наших громадян подорожувати, навчатися і працювати будь-де за кордоном. Маємо бути готові і до перспектив інтеграції України до західних ринків товарів, послуг, робочої сили та ін. Інтеграційні процеси неминуче спричиняють попит у

спеціалістах, які володіють різними іноземними мовами, серед яких французька мова традиційно відіграє не останню роль.

Підготовка висококваліфікованих перекладачів, вчителів початкової та середньої школи, викладачів вищої школи, спеціалістів з французької мови набуває системного характеру, її теоретична і методична база поновлюється і вдосконалюється. Зрозуміло, що викладання французької мови як профільної чи то допоміжної дисципліни потребує постійних свіжих ідей та підходів. Одним із педагогічних прийомів, який на наш погляд, може значно поживити процес засвоєння іноземної мови, є знайомство із її лексичним багатством, вивчення ідіоматичних, фразеологічних зворотів, афоризмів, прислів'їв, приказок, тощо.

Вивчаючи французьку мову, яка, як відомо, відноситься до романської мовної групи, цікаво було б залучити елементи порівняльного аналізу із материнською мовою – латиною.

Дослідженню прислів'їв та приказок присвячено праці Н. Ашукина, М. Ашукіної, А. Бабкіної, Н. Батюк, А. Коваль, В. Коптілова, Н. Беленькової, Т. Долгиревої, О. Дубенко, Н. Кузьмич, Б. Ларіна, В. Медведєва, А. Назаряна, Р. Рейдаут, А. Савицької, К. Уїтнінг, Н. Шанської.

Латинські крилаті вирази, прислів'я та приказки є основною темою наукових студій таких вчених як: М. Гаспаров, М. Закалюжний, Н. Корж, Г. Краковецька, Ф. Луцька, Р. Оленич, Н. Постова, М. Сенів, Л. Скорина, Ю. Цимбалюк.

Використанню прислів'їв у навчально-виховному процесі присвятили свої публікації Б. Дошанова, Т. Меркулова, С. Мишко, О. Палей, Т. Померанцева, Л. Резник, Т. Стефанович, М. Суворова, Л. Швидкая.

Проблематика викладання латинської мови, а також залучення латинських зворотів у процес вивчення французької мови висвітлюється у працях таких дослідників як: А. Armand, В. Bakhouchе, А. Bodson, В. Charlet-Mesdjian, J.-L. Charlet, S. Deléani, M. Dubuisson, I. Ducos-Filippi, E. Famerie, A. Flobert, J.-M. Fontanier, P. Fremy, P. Grimal, J.-C. Jolivet, J.-M. Vermander.

В той же час, коли проблема загального впливу латинської мови на французьку (особливо це стосується етимології

лексем, порівняльної граматики) здається нам вивченою достатньо глибоко, залучення латинських крилатих виразів, прислів'їв, приказок, а також варіантів їх сучасних перекладів при викладанні французької мови як іноземної є недостатньо вивченим, а тому перспективним.

Метою статті є аналіз інтенсифікації процесу вивчення французької мови в українських навчальних закладах за допомогою латинських крилатих виразів, прислів'їв і приказок.

Французька середньовічна держава виникла на розвалах великої, у розмаїтті значень цього слова, Римської імперії. У зв'язку з цим, має завдячувати останній більшості своїх цивілізаційних основ. Державно-адміністративний апарат, інфраструктура, ремесла та сільське господарство, школи і монастирі – все це досягло в імперії небачених висот і, незважаючи на руїну та нескінченні варварські навали, продовжувало своє існування і після падіння Риму. Та чи не найзначущим надбанням, що його отримали спадкоємці від імперії була її культура. Тих висот, що досяг Рим, серед іншого, у архітектурі, образотворчому мистецтві, літературі вистачило, щоб уся наша сьогочасна цивілізація називалася римською, або, за принципом географічного розташування Римської імперії – цивілізацією середземноморською.

Провідним фактором збереження римської культури та розповсюдження її найкращих зразків серед варварів-завойовників була латинська мова. Із державної мови Римської імперії вона поступово перетворилася на засіб міжплемінного спілкування, інструмент міжнародного співробітництва, базовий носій наукових та літературних джерел. Не остання заслуга в цьому, зрозуміло, належить християнській церкві, яка продовжувала використовувати латинську мову в якості офіційної мови для всіх, без винятку, своїх структур.

Мова філософів, поетів та кліру, латина стає відомою, перш за все, як мова вчених та універсальна мова науки. Її обов'язково вивчають у школах, нею пишуть трактати, викладають в університетах. Як студенти, так і професори вільно рухаються із однієї країни в іншу, навчаються і викладають там, де вважають за потрібне, їм не заважають

ані державні кордони, ані мовні бар'єри. Така практика існує до середини XIX ст., а традиція писати дисертації латинською збереглася і до цієї пори. Тож перехід багатьох європейських університетів на викладання деяких курсів англійською мовою є лише поверненням до славних часів латинського тотального взаєморозуміння [7].

Окремим пластом римської культурної спадщини та пізнішої народної мудрості лежать латинські крилаті вирази, прислів'я, приказки, слова та словосполучення. Латинська мова не просто акумулювала в собі тисячоліття людського досвіду, але як ніяка інша, змогла представити їх у стислому, ясному, логічно досконалому вигляді. Ми цитуємо їх повсякчас, використовуємо у щоденному житті і навіть не замислюємося над тим, звідки вони взялись, яка у них історія, що вони означали на мить свого виникнення. Саме тому латинські вирази привертають увагу фахівців як з проблем виховання, так і мовознавців: науковців, викладачів вищих навчальних закладів і вчителів школи [4].

Латина є матір'ю п'яти сучасних мов. Окрім французької до романської групи мов входять: італійська, іспанська, португальська, ретороманська. Французька мова з'явилася на основі вульгарної латини і є результатом непростих процесів як внутрішнього характеру (вплив з боку мов кельтських, германських, іберійських та ін. племен до римського та гало романського періодів) так і зовнішніх запозичень [17].

Захопивши остаточно Галію у середині I ст. до н.е., Римська імперія робила все для того, щоб закріпитися на нових територіях навіки. Головним інструментом культурної колонізації та об'єднання різномовних гальських територій стала латинь. Латинська мова була єдиною офіційною мовою Риму, тож нею писалися офіційні документи, судочинні приписи, книги і підручники. Процес мовної латинізації проходив складно і не завжди безболісно, але вже через 100 років після окупації, Галія перетворилася на багату, економічно і культурно розвинену провінцію Римської імперії. Тут діяла розгалужена система шкіл, розбудовувалися великі міста, місцеве населення мало блага тогочасної цивілізації (вимощені

бруківкою вулиці і дороги, мости, системи водопостачання та каналізації, пошта, баня, медицина). Діти гальської знаті, ремісників, заможних селян навчалися у муніципальних школах, створених за зразком римських навчальних закладів. Не останню роль в перемозі латинської мови відіграла християнська церква, яка з релігії злидарів і мучеників швидко перетворилася на впливову силу. Християнські монастирі стали місцем, де розвивалися народні ремесла та промисли, працювали найкращі майстри архітектури, скульптури, живопису. Тут зберігалися та тиражувалися книги античних переписувачів, писалися наукові та релігійні трактати, створювалися школи для бідних. І хоч викладання у таких школах зводилося до схоластичного вивчення святого письма, воно дозволяло учням осягнути мінімум базових знань, сприяло виникненню у Галії цілого прошарку освіченого, економічно та соціально активного населення [18].

Першим офіційним документом, написаним французькою мовою вважаються Страсбурзькі клятви, – текст, яким онуки Карла Великого, короля франків, імператора нової західно-римської імперії Карл Лисий і Людовік Германський домовлялися про військовий союз проти свого старшого брата, законного спадкоємця імператорського трону Лотара I-го. Цей договір укладено 14 лютого 842 р. двома мовами: романською (французькою) та тудеською (німецькою). Текст мав бути доступним для простих солдат, що воювали в арміях принців і не дуже розуміли вченої латини [9].

Одним із перших літературних творів, складеним, а потім записаним у XII ст. французькою мовою стала «Пісня про Ролана», – епічний твір, який розповідає про останній бій бретонського барона Ролана, васала Карла Великого у Піренейських горах проти сарацинів. Ця експедиція закінчилася поразкою франкської дружини, загибеллю всіх воїнів та самого Ролана [14].

Поступово, французька мова, що широко вживалася у щоденному спілкуванні, витісняє латинську з літератури, державного документообігу, юридичної практики. Латину продовжують вивчати у школах, але інші дисципліни

вивчаються французькою. Так само і в церкві, де молитви і гімни залишаються первозданими латиномовними, але проповіді священників виголошуються зрозумілою для парафіян французькою. Мова багатовікової мудрості, мова філософів, поетів та вчених, латина потрапляє до категорії так званих «мертвих» мов.

Але такі «мертві» мови, як грецька, давньоєврейська, латинська, як відомо, залишаються у програмах усіх класичних середніх навчальних закладів, розглядаються як ефективний інструмент для розвитку здібностей молодої людини: пам'яті, образного мислення, наполегливості тощо [2].

Порівняння фонетичної, граматичної, а особливо лексичної систем французької мови з аналогічними системами латинської мови допомагає студентам краще зрозуміти їх природу, засвоїти матеріал, що вивчається. Студенти філологічних факультетів вивчають латинську мову на початкових курсах, тому їм не важко пригадати найвідоміші латинські вирази, перекласти їх чи відшукати українські відповідники, а потім спробувати знайти французькі аналоги [8]. Порівняйте лексичний склад наступних виразів:

«*Errare humanum est*» або ж, повна версія, – «*Errare humanum est, perseverare diabolicum*». *Людині властиво помилятися, однак уперто обстоювати свої помилки, – це вже від диявола*». – «Il est humain [dans la nature de l'Homme] de se tromper, mais persévérer [dans l'erreur] est diabolique». «Errare» – «erreur» (m), «humanum» – «humain», «est» – «est». Подібна думка зустрічається в багатьох античних авторів: у давньогрецького поета Феогніда, в Еврепіда (трагедія «Іпполіт»), у Софокла («Антигона»), у Демосфена («Про вінок»), у Ціцерона («Філіппіки»). За свідченням Саллюстія, це був улюблений вислів Юлія Цезаря. Ціцерон дещо доповнив і загострив наведену сентенцію: «*Cuiusvis hominis est errare, nullius nisi insipientis in errore perseverare* (Cic., Philip., XII, 2, 5) – *Кожній людині властиво помилятися, однак уперто обстоювати помилки властиво лише дурню*». Тотожне формулювання, як у Сенеки Старшого, знаходимо у християнського письменника Ієроніма («Листи»): *Errasse humanum est* – «*Принпустити помилку – властиво людині*».

Exercitatio artem parat. – Вправи породжують майстерність. Цитата із творів Тацита (Тас., Germ., 24, 1). Два слова «exercitatio» та «artem» знайомі французам, тож з перекладом труднощів виникнути не повинно. – *Exercices produisent (s'aboutissent à) l'artistisme* [1].

De gustibus et coloribus non est disputandum. Про смаки і кольори (не) сперечаються. *Des goûts et des couleurs il ne faut pas discuter. Des goûts et des couleurs ne se discutent (disputent) pas.*

Qui desiderat pacem, praeparet bellum. Si vi pacem, para bellum. – Хто хоче миру, нехай готується до війни. *Qui veut la paix, se prepare à la guerre.*

Слова римського військового письменника Флавія Веґеція.

Vivere militare est. – Жити – значить боротися. – *Vivre – c'est combattre.*

Вислів походить із «Листів» давньоримського філософа, політичного діяча, оратора Сенеки. Звертаючись до Луцилія, він говорить: «Жити, мій Луцилію, – це значить воювати».

Labor omnia vincit improbus. – *Un travail opiniâtre vient à bout de tout.* – Праця все перемагає.

Фраза з'являється в поемі Вергілія «Георгіки», Книга I, рядок 145.

Поема, яка складається з чотирьох книг, була написана на підтримку політики «Назад до землі» Октавіана Августа, яка була спрямована на заохочення римлян займатись землеробством.

Sic transit gloria mundi. – Так минає слава мирська. – *Ainsi passe la gloire du monde.* Сентенція являє собою перероблений вислів із книги середньовічного філософа-містика Фоми Кемпійського «Наслідування Христа». Цими словами починається пісня, яку співали під час церемонії обрання нового римського Папи.

Dum spiro, spero. – Доки дихаю, сподіваюся. – *Tant qu'il y a de la vie il y a de l'espoir.* Лаконічна формула, що виникла в нові часи для висловлювання думки, зустрічається у багатьох античних письменників. Еразм Ротердамський («Adagia») засвідчує наявність подібної думки у Феокріта, Евріпіда, а ще раніше, у Гесіода в міфі про Пандору.

У результаті проведеного дослідження ми дійшли таких висновків:

– латинські крилаті вирази, прислів'я та приказки широко використовуються у виховному процесі як французької, так і української школи;

– вивчення французьких варіантів латинських крилатих виразів, прислів'їв та приказок розширює кругозір учнів, робить процес навчання невимушеним та захоплюючим;

– латинські вирази інтенсифікують процес вивчення французької мови при перекладі та порівнянні з існуючими українськими (російськими) еквівалентами;

– використання французьких крилатих виразів, прислів'їв і приказок латинського походження допомагає краще зрозуміти природу мови та її витoki.

Студії впливу використання латинських ідіоматичних та фразеологічних зворотів, афоризмів, прислів'їв і приказок на процес інтенсифікації вивчення французької мови мають, на наш погляд, далекосяжну перспективу для середньої школи і вищих навчальних закладів. Включення матеріалу з латинськими виразами може пояснити учням і студентам етимологію та первинне значення багатьох уже знайомих для них слів, словосполучень та речень, допоможе краще засвоювати схожі за формою французькі еквіваленти.

Література

1. Латинські афоризми, прислів'я та приказки (фр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : Repéré à [http : // uk.wikiquote.org/wiki/%D0%9B%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B8](http://uk.wikiquote.org/wiki/%D0%9B%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B8).

2. Мишко С.А. Лінгвокраїнознавчий аспект у вивченні іноземної мови як чинник розвиваючого навчання / С.А. Мишко. – К. : Вища школа, 2002. – 153 с.

3. Назарян А.Г. История развития французской фразеологии / А.Г. Назарян. – М. : Высшая школа, 1981. – 190 с.

4. Палей О.И. Работа с пословицами и поговорками на уроке английского языка в IX классе / О.И. Палей // Иностранные языки в школе. – 2000. – № 1. – С. 40–42.
5. Померанцева Т.А. Использование поговорок и скороговорок на уроке немецкого языка / Т.А. Померанцева // Иностранные языки в школе. – 2001. – № 2. – С. 50 – 52.
6. Рейдаут Р. Толковый словарь английских пословиц / Р. Рейдаут, К. Уиттинг. – СПб. : Лань, 1997. – 680 с.
7. Стефанович Т.А. Английский язык в пословицах и поговорках / Т.А. Стефанович, Л.И. Швыдкакая // Сборник упражнений для учащихся 8-10 классов средней школы. – М. : Просвещение, 1999. – 139 с.
8. Суворова М.А. Лингвокультурологический подход в обучении иностранным языкам студентов старших курсов языкового вуза : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения (по отраслям знаний)» / М.А. Суворова. – Улан-Удэ, 2000. – 28 с.
9. Cerquiglini B. La naissance du français / B. Cerquiglini. – Paris : Presses universitaires de France, 1991 (Que-sais-je?), 2007.
10. Citations latines. Repéré à <http://www.webcitation.org/6VpFXTGG7>.
11. Bakhouche B. «Méthodes d'apprentissage du latin à l'Université : entre tradition et innovation», Revue internationale de pédagogie de l'enseignement supérieur [En ligne] / B. Bakhouche, E. Duthoit. – 2013. – URL : <http://ripes.revues.org/702>.
12. Balsan F. Étude méthodique du vocabulaire latin-français : thématique & étymologique / Balsan F. – 1941.
13. Batiffol H. Choix d'expressions latines avec notes explicatives / Batiffol H. – 1866.
14. Boyer F. Rappeler Roland / Boyer F. – Paris : P.O.L, 2013.
15. Lefranc É. Recueil de locutions et de synonymies latines et françaises / Lefranc É. – 1842.
16. Leonhardt J. La grande histoire du latin, des origines à nos jours / Leonhardt J. – Paris : CNRS Edition. – 2010.

17. Planche J. Vocabulaire des latinismes de la langue française ou des locutions françaises empruntées littéralement de la langue latine / Planche J. – 1852.

18. Waquet F. Le latin, ou L'empire d'un signe (XVI–XX siècle). – Paris : Albin Michel. – 1998.

*Статтю рекомендовано до друку
кандидатом педагогічних наук, доцентом кафедри
іноземної філології і методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»
Сердюк Н.Ю.*

Стаття надійшла до редакції 17 грудня 2014 року